

*Бабаев Дөлөн Бабаевич,
педагогика илимдеринин доктору, профессор
Кыргыз билим берүү академиясы*

*Мурзаев Маматали Султанович
психология илимдеринин кандидаты, доцент
Кыргыз билим берүү академиясы*

БОЛОЧОК ПЕДАГОГДОРДУН КЕСИПТИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

*Бабаев Долон Бабаевич,
доктор педагогических наук, профессор
Институт повышения квалификации
педагогических кадров
Кыргызская академия образования*

*Мурзаев Маматали Султанович
кандидат психологических наук, доцент
Кыргызская академия образования*

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

*Babayev Dolon Babaevich,
doctor of pedagogical sciences, professor
Raising and training institutes
Kyrgyz Academy of Education*

*Murzaev Mamatali Sultanovich
candidate of psychological sciences, docent
Kyrgyz Academy of Education*

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES AT FUTURE TEACHERS

Аннотация: Макалада болочок педагогдордун кесиптик компетенцияларын калыптандыруу маселелери каралып, компетенттүүлүк мамилеге негизделип адис даярдоонун өзгөчөлүктөрү, компетенция, компетенттүүлүк түшүнүктөрүнүн мааниси ачыкталып, болочок педагогдордун кесиптик компетенцияларын калыптандырууда

социалдык-коммуникативдик компетенциялардын ролу ачып көрсөтүлөт. Ошондой эле социалдык-коммуникативдик компетенциялардын мазмуну, аны калыптандырууда психологиялык дисциплиналардын ролу ачып берилет.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности подготовки специалистов на

основе компетентного подхода, содержание компетенции и компетентности, проблемы формирования профессиональных компетенций будущих педагогов. В статье также рассматриваются содержание и роль психологических дисциплин в формировании социально-коммуникативных компетенций в подготовке будущих педагогов.

Annotation: In article features of training of specialists on the basis of competence-based approach, content of competence and competence, a problem of forming of professional competences of future teachers are considered. In article content and a role of psychological disciplines in forming of social and communicative competences of preparation of professional kompetentnost at future teachers are also considered.

Түйүндүү түшүнүктөр: компетенттүүлүк мамиле (подход), компетенция, компетенттүүлүк, болочок педагогдор, социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүк, психологиялык дисциплиналар.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенции, компетентность, будущий педагог, социально-коммуникативная компетентность, социально-коммуникативные компетенции, психологические дисциплины.

Key words: competence-based approach, competences, competence, budishchy teacher, social and communicative competence, social and communicative competences, psychological disciplines.

Бүгүнкү күндө компетенттүүлүк негизде билим берүү дүйнө жүзүнө тарап, компетенттүүлүк мамиле да билим берүүнүн теориялык маселелери, мазмуну, өзгөчөлүктөрү, окутуу технологиялары ар тараптан изилденип келе жатат.

Билим берүүнүн компетенттүүлүк мамиле ХХ кылымдын 90-жылдарынын аягында ХХI кылымдын алгачкы жылдарында билим бе-

рүүнүн Батыш Европалык модели болуп, Болон декларациясында белгиленген алты негизги милдеттерди сактоого умтулат. Акыркы жылдарда көптөгөн өнүккөн өлкөлөрдө компетенттүүлүк негизде адис даярдоо өтүп, билим берүүнүн мазмуну өзгөрүүдө [3].

Компетенттүүлүк мамиле (подход) - бул билим берүү процесстеринин максаттарынын аныктаганга, мазмунун тандоого жана уюштурууга, билим берүү технологияларын, билим берүүнүн жыйынтыктарын, окуу жайлардын бүтүрүүчүлөрүнүн билим алуусунун натыйжаларынын актуалдуу биргелешкен компетенциялары түрүндө жана бул компетенциялардын тиешелүү деңгээлинин калыптанышынын жыйынтыктарын көргөзүүгө негизделген баалоону тандоо. Бул окутуунун жыйынтыктарын моделдештирүү жана аларды билим берүүнүн сапаттарынын нормасы катарында көрсөтүү ыкмасы [1].

Акыркы кезде Кыргызстанда билим берүү жаатында **компетенттүүлүк мамиледе** билим берүү, компетенция, компетенттүүлүк, компетенттүүлүк мамиле түшүнүктөрү негизги парадигмага айланып, болочок адистердин жалпы жана кесиптик компетенттүүлүктүн компетенцияларын калыптандыруу негизги маселе болуп саналат [7].

Болон процессине өтүү, билим берүүнү компетенттүүлүк негизде жүргүзүү процессинин негизинде биринчи кезекте мамлекеттик билим берүүнүн стандартынын жаңы муунун, билим берүүнүн жаңы мазмунун иштеп чыгуу ишке ашырылып, окутуунун интерактивдик технологиялары кеңири колдонулууда.

Кыргыз Республикасында билим берүү тутумун Болон процессине негизделип уюштуруу студенттерге кесиптик билим берүүнү жана аларда кесиптик компетенттүүлүктөрдүн компетенцияларын калыптандырууну көздөйт.

Компетенция - (лат. тилинен которгондо *competo*-жетишем, дал келем деген маанини

берет) (билгичтик, татыктуулук) иш аракетте тастыкталган билим. Конкреттүү кызматта мыйзам, устав менен коюлган милдеттер. Тигил же бул тармак боюнча билимдерди жана тажрыйбаларды өз ишмердигинде колдоно алуу [4].

Компетенттүүлүк – (лат. – шайкеш, туура келүү) – адамдын белгилүү бир кырдаалда (окуу, инсандык, кесиптик) билимдин, билгичтиктердин ар түрдүү элементтерин жана ишмердиктин ыкмаларын өз алдынча колдоно билүүгө болгон интегративдик жөндөмдүүлүгү [1].

Компетенциялар жана компетенттүүлүктөр негизги жана предметтик болуп экиге бөлүнөт.

Негизги компетенттүүлүктөр: маалыматтык, социалдык-коммуникативдик жана өз ишин уюштуруу жана маселелерди чече билүүчүлүк болуп үчкө бөлүнөт.

Республикабызда билим берүүнү компетенттүүлүк негизде жүргүзүүгө өтүүсүнүн натыйжасында жогорку билим берүү эки деңгээлдүү (бакалавр, магистр) болуп, окутуу кредиттик технологияда жүргүзүлүп, бүтүрүүчүлөрдө кесиптик компетенцияларды, компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга багытталып, азыркы кезде башталгыч, орто жана жогорку кесиптик билим берүүнү компетенттүүлүк негизде жүргүзүү үчүн жаңы муундагы мамлекеттик билим берүү стандарттары түзүлүп, окуу программалары иштелип чыгылууда [6].

Азыркы кезде педагогдор ЖОЖдо жана педколледждерде даярдалгандыктан, педагогдор: жогорку билимдүү педагогдор жана орто билимдүү педагогдор болуп экиге бөлүнөт.

Компетенттүү мамиледе билим берүүнүн өзгөчөлүгү болочок адис ээси даяр билимдерди өздөштүрүү менен гана чектелбестен, кесибине байланыштуу маселелерди чечүүгө керектүү болгон түшүнүктөрдү өзүнүн

аракети менен калыптандыргандыгында турат [5].

Азыркы кезде компетенттүүлүк негизде билим берүүдөгү максат - окуу жайдан бүтүрүүчүнүн колуна диплом берип турмушка аттандырып жиберүү гана эмес, ар бир бүтүрүүчү өз алдынча өз кесибине тиешелүү билимдерди таап колдоно билүүгө, өзүнүн кесиптик чеберчилигин: билгичтиктерин жана көндүмдөрүн өнүктүрүү болуп саналат [4,5]. Бул үчүн болочок педагогдордун профессионалдык жана инсандык сапаттарынын өнүгүшүнө жана аларда кесиптик баалуулуктарынын (кесибин сүйүү, элге кызмат кылуу ж.б.у.с.) калыптануусуна көмөк көрсөтүү эн башкы маселе болуп саналат.

Ошондон компетенттүү мамиледе студенттин (окуучунун) окуу ишмердүүлүгү изилдөөчүлүк жана практикалык кайра куруучулук мүнөзгө ээ болуп, студент (окуучу) өзү окуп өздөштүрүүнүн предметине айланып калат. Ушундай жол менен анын өзүн-өзү окутуусунун, өзүн-өзү таанып-билүүсүнүн өнүгүүсү ишке ашат.

Жыйынтыктап айтканда, компетенттүүлүк негизде окутуу студенттерге даяр билимдерди берүүгө аракеттер жасалбастан, алдында пайда болгон маселени чечүүгө зарыл болгон билимдерди, түшүнүктөрдү өз алдынча табууга көнүктүрүүгө басым жасалып, окутуу изилдөөчүлүк жана практикалуу мүнөзгө ээ болгондугу менен өзгөчөлөнөт.

Бүгүнкү коомдун талабына жараша педагогдордун аткаруучу кызматтарын жана милдеттерин аныктоо аркылуу жогорку жана орто кесиптик билим берүү тутумунда педагогдорду даярдоонун мазмунун аныктоого жана алар ээ болушу зарыл болгон кесиптик компетенцияларын калыптандырууга болот.

Илимий адабияттарды окуп үйрөнүү жана талдоо болочок педагогдор ээ болуучу сапаттар (компетенциялар) төмөнкүлөр экендигин көрсөттү:

- кесиптик билимдерге жана жалпы компетенцияларга, иш тажрыйбаларга, кесиптик компетенцияларга ээ болушу;

- кесиптик ойломдун, аң-сезимдин калыптаныуусу;

- өзүн-өзү таанып-билүүнүн, өзүн-өзү башкаруунун калыптаныуусу;

- жаңы социалдык чөйрөгө тез жана оңой ыңгайлаша алуу, команда менен иштөөгө даяр болуу;

- окуучулар, коллегалар жана ата-энелер менен карым-катыш түзө алуу сыяктуу инсандын социалдык сапаттарын калыптандыруу;

- максатка умтулуучулук, уюшкандык, эмгекчилдик, жоопкерчилик, атуулдук, коммуникативдүүлүк, толеранттуулук сыяктуу социалдык-инсандык сапаттарды жана инсандын жалпы маданиятын калыптандыруу;

- инсан катары өзүн-өзү өнүктүрүп-өркүндөтүүгө даяр болууну, өз алдынча билим алууну калыптандыруу [2,5].

Компетенттүүлүк негизде билим берүү үйрөнүлүүчү дисциплиналардын болочок адис ээлерине ар түрдүү компетенцияларды калыптандырууга багыт алгандыгы менен тыгыз байланышта каралышы шарт.

Болочок педагогдордун кесиптик компетенцияларын калыптандырууда билим берүүнүн стандартынын жаңы муунун, билим берүүнүн жаңы мазмунун иштеп чыгуу, жогорку жана орто кесиптик окуу жайларда окуп үйрөнүлүүчү жалпы жана кесиптик дисциплиналардын мазмунун жаңылоо, окутуунун интерактивдик технологияларын колдонуунун мааниси чоң.

Болочок педагогдордун кесиптик компетенцияларын, билимдерин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандырууда коммуникативдик компетенциялар өтө чоң мааниге ээ.

Социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүк – өзүнүн ой-мүдөөлөрүн башка адамдарын жана коомдук топторунун таламдары

менен шайкеш келтирүүгө, көз караштардын ар түрдүүлүгүн кабыл алуу менен өз пикирин цивилизациялуу түрдө жактоого, башка адамдардын баалуулуктарына (диний, этникалык, кесиптик, инсандык ж.у.с. дөөлөттөрүнө) сый мамиле жасай билүү. Диалог аркылуу зарыл маалыматты алууга, жекече, коомдук жана кесиптик маселелерди чечүү үчүн аны оозеки жана жазуу түрүндө билдирүүгө жөндөмдүүлүк [5].

Социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүктөргө ээ болуу болочок педагогдордун өз кесибинде иштөөсүндө мааниси чоң. Ал болочок педагогдорду окуучулар, мугалимдер жана ата-энелер ж.б. менен мамилелешүү өзгөчөлүктөрүн үйрөтүүгө мүмкүндүк жаратат.

Социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүктө коммуникативдик компетенциялардын (өнөктөшүн уга билүү, дене тилин түшүнө алуу, өз убагында баарлашып жаткан өнөктөшүн колдоп туруу, баарлашууну андан ары улап кетүүнү билүү ж.б.) калыптаныуусунун мааниси чоң. Анткени бул компетенттүүлүк башка адамдардын жана коомдук институттардын каражаттарын маселе чечүү үчүн пайдаланууга мүмкүндүк берет.

Биздин пикирибизче, болочок педагогдор төмөнкүдөй социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүктөргө ээ болушу шарт:

- өз оюн түшүндүрө билүү;
- этикалык маданиятка ээ болуу;
- гумандуу мамиле жасай билүү;
- тайпада мамиле кура билүү;
- эмпатия жөндөмүнө ээ болуу;
- толеранттуу болуу;
- ыймандык-адептик билимге жана жүрүм-турумга ээ болуу;
- баарлашуунун негизинде мамиле түзүү компетенциялардын калыптанышы.

Жогоруда айтылгандардан белгилүү болгондой педагог адистигин бүтүрүүчүлөрүн компетенттүү кесип ээси катары даярдоодо

коммуникациялык компетенцияларды калыптандыруунун мааниси чоң.

Бүгүнкү күндө болочок педагогдордун кесиптик компетенцияларын калыптандырууда педагогикалык жана психологиялык дисциплиналардын ордуна, ролуна токтоло кетели.

Педагогикалык дисциплиналардын арасынан «Педагогикалык кесипке киришүү» предметин окуп-үйрөнүүдө болочок педагогдордун «кесипке болгон сүйүү», «өзүнүн кесиптик билимин өркүндөтүүгө умтулуу» компетенциялары калыптанат.

Психологиялык дисциплиналар «Психология», «Курак жана педагогикалык психология», «Социалдык психология» ж.б. курстарды үйрөнүү процессинде болочок педагогдорго психологиялык билимдер үйрөтүлүп, алардын психологиялык билимдери бир системага салынып, инсан табияты, анын психологиялык өзгөчөлүктөрү (курамы, инсандык сапаттар жана анын калыптануусу ж.б.) жөнүндө билимдери, көндүмдөрү жана билгичтиктери, жалпы жана кесиптик компетенттүүлүктөрүнүн компетенцияларын ийгиликтүү калыптандырууга негиз болот.

Психологиялык билимдерди теория менен практиканын тыгыз байланышынын негизинде калыптандыруу болочок педагогдордун психологиялык кубулуштарды байкоону жана анализдөөнү калыптандырууга көмөктөшөт, өз кесибинде иштөөдө керектүү болгон компетенцияларын калыптандырат.

Педагогдорду даярдоону мазмундук жактан талдоо жогорку жана орто кесиптик педагогикалык окуу жайларда мурдатан эле педагогдорду даярдоонун салты калыптангандыгын, бирок коомдогу саясий-экономикалык өзгөрүүлөрдөн улам азыркы кезде болочок педагогдорду компетенцияларын калыптандыруу ишинде көйгөйлүү маселелер арбын экендигин көрсөттү. Эң башкысы педагогдорду даярдоонун учурдагы абалы компетенттүүлүктүн негизинде билим берүүнүн жана бүгүнкү базар мамилесинин талапта-

рына жооп бербейт. Жогорку окуу жайларда педагогдорду даярдоонун окуу пландарын жана программаларын талдоо жана психологияны болочок педагогдорго үйрөтүүчү окутуучуларга жүргүзүлгөн анкетанын жыйынтыктарын талдоо психологиялык дисциплиналарга бөлүнгөн саат өлчөмдөрүнүн аз экендиги аныкталды.

Ошондон улам болочок педагогдор окуучулар, мугалимдер жана ата-энелер ж.б. менен мамилелешүүдө кыйынчылыктарга дуушар болушат. Мына ошондуктан болочок педагогдордун коммуникациялык компетенцияларын калыптандырууга өзгөчө маани берүү зарыл. Жаш педагогдор алгачкы ишке келген күндөн эле өздөрүнүн психология боюнча алган билимдерин ийгиликтүү колдоно алуу көндүмдөрүнө ээ болушу зарыл. Ошондо гана жаш педагогдор окуучулар, алардын ата-энелери жана өз кесиптештери менен мамилелешүүдө эч кандай кыйынчылыктарга дуушар болушпайт.

Жыйынтык: Болон процессине негизделип адис даярдоо билим берүүнүн мазмунун түп тамырынан өзгөртүү талабы жаңы муундагы окуу программаларын, окуу китептерин түзүү зарылдыгын жаратты.

Билим берүүнүн компетенттүүлүк мамиледе жүргүзүүдөгү негизги максат болочок адистин өз кесибинде ийгиликтүү иштөөнү камсыз кылуучу компетенцияларын: инсандык сапаттарын жана кесиптик билимдерин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн калыптандыруу болуп саналат.

Компетенттүү адис өз адистиги боюнча алган билимдерин, көндүмдөрүн жана билгичтиктерин өз ишмердигинде колдоно билүүгө жөндөмдүү болгондугу менен айырмаланат.

Педагогикалык жана психологиялык дисциплиналарды үйрөнүү болочок педагогдорду өз ишмердүүлүгүндө зарыл болгон педагогикалык-психологиялык билимдерди өз практикалык ишинде колдонуунун илимий

негиздери менен куралдандырып, болочок педагогдордун кесиптик компетенцияларын калыптандырат.

Жогорку окуу жайларда психология сабагын окутуунун окуу пландарын жана саат жүктөмдөрүн көбөйтүү зарыл.

Адабияттар:

1. Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании (К освоению компетентностного подхода) // Высшего образования в России [Текст]: /В. Байденко . –М.: - 2004. –№11. –с.3-13.
2. Вербицкий А.А. Педагогическая технология контекстного обучения в системе непрерывного образования [Текст]: // Непрерывное образование как педагогическая система: Сб. научн. тр. / Ред. колл.: Н.Н. Нечаев (отв. ред.) и др. –М.: НИИ ВШ, 1989.-С. 105-110.
3. Добаев К.Д. Государственный образовательный стандарт КР [Текст]: «СПО – Кыргызстан» №2. – Бишкек, 2008 г. С. 14-44.
4. Зеер Э.Ф. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования [Текст] / Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.В. //Высшее образование в России. №4.2005. -С. 23-30.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология [Текст]: Учебник для вузов. -2 изд.второе. доп.,испр. и перераб. –М.:Логос,2002.-384 б.
6. Концепция непрерывного педагогического образования в Кыргызской Республике [Текст] - Бишкек., 2009.
7. Система высшего образования и образовательные стандарты в Кыргызской Республике. [Текст]/ Аналитический доклад. –М., 2006.

*Рецензент: п.и.д., профессор
Асипова Н.А.*